

Den muslimska begravningsplatsens utformning

- En studie av kyrkogårdsförvaltningens och de muslimska brukarnas syn på utformningen av den muslimska begravningsplatsen på Östra kyrkogården i Malmö.

The design of the Muslim burial ground

- A study of the cemetery administration and the Muslim users view on the design of the Muslim burial grounds located at Östra kyrkogården in Malmö.

Andreas Lundell

Den muslimska begravningsplatsen vid Östra kyrkogården i Malmö.

Andreas Lundell

Den muslimska begravningsplatsens utformning - En studie av kyrkogårdsförvaltningens och de muslimska brukarnas syn på utformningen av den muslimska begravningsplatsen på Östra kyrkogården i Malmö

The design of the Muslim burial ground -A study of the cemetery administration and the Muslim users view on the design of the Muslim burial grounds located at Östra kyrkogården in Malmö.

Andreas Lundell

Handledare: Helene Båtshake, **SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning**

Examinator: Helena Karlén, **SLU, Institutionen för biosystem och teknologi**

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatarbete i trädgårdsvetenskap

Kurskod: EX0495

Program/utbildning: Trädgårdsingenjör:odling –kandidatprogram

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2016

Omslagsbild: *Andreas Lundell*

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Muslimska begravningsplatser, Särskilda begravningsplatser, Östra kyrkogården, Malmö

Förord

Ett stort tack till handledare Helene Båtshake för vägledning och stöd. Samt ett tack till Ala Eddin Al-Qut vid studieförbundet Ibn Rushd för hjälp med översättning och utdelning av enkäterna.

Sammanfattning

Studien undersöker hur de muslimska brukarna respektive kyrkogårdsförvaltningen ser på den muslimska begravningsplatsens utformning vid Östra kyrkogården i Malmö. Studien söker mer kunskap för att bidra till en större och mer nyanserad bild av hur en muslimsk begravningsplats kan se ut. I studien har intervjuer och enkäter samt litteratur använts tillsammans med plats- och bildanalyser för undersöka huruvida den muslimska begravningsplatsens utformning tillgodoser brukarnas önskemål och om kyrkogårdsförvaltningen har kunskap om detta. Studien visar att det finns ett visst missnöje hos de muslimska brukarna i Malmö kring den muslimska begravningsplatsen vid Östra kyrkogården. I enkätstudien svarade 44% av respondenterna "Nej" på frågan om de var nöjda med begravningsplatsen. I analysen av begravningsplatserna syns det även tydligt att det finns stora skillnader i design och framkomlighet mellan det muslimska området och huvudområdet på den Östra kyrkogården i Malmö.

Abstract

This study examines the views of both the Muslim population and the cemetery management regarding the design of the Muslim burial grounds located at the cemetery Östra kyrkogården in Malmö. The study gathers knowledge with the intention of contributing to a greater and more nuanced view of the design of a Muslim cemetery. In the study interviews, questionnaires and literature are used together with location and image analysis to investigate whether the design of the Muslim cemetery at Östra kyrkogården meets the users' requests and how extensive the knowledge of the cemetery administration is regarding the subject. In the survey that was conducted in this study a large proportion of the Muslim respondents expressed discontent regarding the Muslim burial grounds at Östra kyrkogården cemetery. When asked in the questionnaire, 44% of the respondents answered "No" when asked if they were satisfied with the burial grounds. In the analysis of the Muslim and non-Muslim burial grounds located at Östra kyrkogården cemetery, it was shown that there are major differences in both design and accessibility between the two areas.

Innehåll:	s.
1. Introduktion	1.
1.1 Syfte och frågeställningar	3.
2. Metoder	4.
2.1 Genomförande av intervjuerna	4.
2.2 Genomförande av enkäterna	5.
2.3 Sökning av bilder och litteratur	5.
2.4 Platsanalys	5.
3. Avgränsning	5.
4. Resultat	6.
4.1 Svenska kyrkogårdens utveckling och utseende	6.
4.2 Östra kyrkogården	8.
4.3 Huvudområdet	9.
4.4 Muslimska området	12.
4.5 Muslimska begravningsplatser i världen	14.
4.6 Intervju med driftchef vid kyrkogårdsförvaltningen i Malmö	18.
4.7 Intervju med verksamhetsledare vid studieförbundet Ibn Rushd i Malmö	19.
4.8 Enkätresultat	21.
4.9 Kommentarer från enkätstudie	26.
5. Diskussion	27.
6. Referenser	30.
6.1 Bildkällor	31.

1. Introduktion

I Sverige ska huvudman för en allmän begravningsplats enligt begravningslagen upprätta särskilda begravningsplatser åt dem som inte tillhör ett kristet trossamfund. Detta ska göras i samråd med företrädare för den gruppen som ska komma att bruka begravningsplatsen (SFS 1990: Kap 2, §2).

Islam är den religion näst efter kristendom som är störst i Sverige och muslimer utgör därmed en största grupp som har rätt till en särskild begravningsplats (Larsson 2012).

Kyrkogårdsförvaltningarna har därför upprättat muslimska begravningsplatser där behovet för detta har funnits.

I Malmö framfördes behovet av ett område avsett för muslimer genom en muslimsk förening i början av 1970-talet (intervju med driftchef 2015). Förvaltningen tilldelade föreningen ett område strax utanför de äldre delarna av Malmö Östra kyrkogård. Ett av de då viktigaste önskemålen från företrädarna av föreningen var att de muslimska gravarna skulle vara åtskilda från de kristna och att de avlidna skulle vara begravda med ansiktet vänt mot Mecka. Den första begravningen på platsen skedde år 1974 och under det resten av 1970-talet begravdes en till två personer om året (Länsstyrelsen, 2016).

Under 1980- och 1990-talen ökade invandringen till Sverige och antalet muslimer i Malmö och Sverige växte (Migrationsverket, 2016). Detta ledde till att flera önskade att få bli begravda på Östra kyrkogårdens muslimska område, vilket i sin tur ledde till att området behövde utökas (intervju med driftchef 2015). Antalet personer med muslimsk tro eller som tar del av islamisk tradition har fortsatt att öka under 2000-talet, både genom immigration men framförallt genom familjebildning (SCB, 2016). Den muslimska delen av befolkningen kommer som alla andra att bli äldre. Behovet av begravningsplatser åt dem kommer i framtiden vara mycket större än vad det är idag.

Den muslimska begravningsplatsen skiljer sig mycket ifrån huvuddelen av Östra kyrkogården. Platsen utgörs i huvudsak av en stor öppen gräsyta där gravarna ligger tätt och utan någon avskärmning för sörjande. Antalet hårdgjorda gångar är få och besökare tvingas ta sig fram över gräset med risk för att råka kliva på en gravplats vilket är något som mycket noga ska undvikas på muslimska begravningsplatser.

Varför ser begravningsplatsen ut på det här sättet och De allmänna begravningsplatserna och därmed även de särskilda begravningsplatserna, finansieras av begravningsavgiften som betalas av alla som är folkbokförda i Sverige och baseras på inkomst och varierar beroende på var man bor i landet (SFS 1990: kap 9, §1).

Islamisk begravningsplats bör vara det rätta sättet att benämna en begravningsplats avsedd för muslimer, då det används i arabiskan och även i vissa fall på engelska. Benämningen muslimska begravningsplatser är vedertaget i Sverige och därför kommer denna benämning också användas i studien. I arbetet används begreppet *utformning* på sådant sätt det är menat att innefatta både platsernas estetik och funktionalitet. Eftersom även skötsel och daglig drift på sikt påverkar hur platsen ser ut inbegriper begreppet *utformning* även dessa delar

1.1 Syfte och frågeställningar

Studien ämnar undersöka om kyrkogårdsförvaltningen i Malmö har samma syn på utformningen av den muslimska begravningsplatsen som de muslimska brukarna. Förhoppningen med studien är underlätta och förbättra utformningen av framtida muslimska begravningsplatser genom en samsyn hos förvaltning och brukare. För att uppnå studiens syfte används följande frågeställningar:

- **Hur ser de muslimska brukarna på begravningsplatsens nuvarande utformning?**
- **Hur ska en muslimsk begravningsplats se ut?**
- **Hur väl stämmer kyrkogårdsförvaltningens uppfattning om begravningsplatsen utformning jämfört med brukarnas uppfattning om denna?**
- **Vilka faktorer har format den muslimska begravningsplatsen till vad den är idag?**

2. Metoder

Det finns få texter skrivna på svenska eller engelska som behandlar de muslimska begravningsplatsernas utformning. Den information som finns ger inte tillräckligt mycket kunskap för att kunna överblicka situationen eller dra några slutsatser. För att kunna besvara frågeställningarna och därmed fylla studiens syfte används en kombination av kvalitativa och kvantitativa metoder närmare bestämt intervjuer och enkätsvar. En mindre litteraturstudie genomförs även för att ge bakgrund till ämnets problematik.

2.1 Genomförandet av intervjuer

Genom att använda ostrukturerade intervjuer får informanten möjlighet att associera fritt och tala på ett sätt som gör att personen inte binder sig vid särskilda frågor. Metoden hämtades ifrån boken Samhällsvetenskapliga metoder (Bryman, 2008). Meningen med denna typ av intervjuer ska ha formen av ett samtal och informanten kan känna sig trygg att tala fritt. Metoden valdes på grund av att det i utgångsläget fanns väldigt lite information för att på förhand strukturera intervjuerna kring och för att få fram tankar som är representativa för respektive grupp.

Personen från kyrkogårdsförvaltningen intervjuades om kyrkogårdens historik och för att ge en inblick i hur förvaltningen ser på den muslimska begravningsplatsen och på ämnet.

Studiens andra intervjuperson kommer från ett studieförbund som jobbar med att stötta muslimska organisationer och församlingar med kunskap och utbildningar. Organisationen han företräder samarbetar med många olika muslimska föreningar i Sverige och har därför en god överblick av brukarnas situation.

Båda är valda för att ge övergripande kunskap, detta för att kunna lyfta fram eventuell problematik vid kommunikationen mellan brukare och förvaltning. Intervjuerna utfördes på respektive informants kontor och spelades in för att sedan transkriberas och sammanfattas.

2.2 Genomförande av enkäter

En kvantitativ enkätundersökning ger möjlighet att fånga en större grupps syn på ämnet. Enkätens fasta svarsalternativ kompletterades även med en öppen fråga där respondenterna får svara fritt vilket gör det möjligt att fånga in tankar och associationer som kan uppkomma.

Eftersom många av respondenterna har arabiska som modersmål, översattes enkäten även till arabiska så att frågorna fanns på två språk. På de första 4 frågorna fick deltagarna kryssa i svar på en skala från *Mycket dåligt*, *Dåligt* till *Bra* och *Mycket bra* med *Neutral* som mellanläge. Den delades ut innan fredagsbönen utanför ingången till en av de större moskéerna i Malmö. Enkätundersökningen gjordes med hjälp av studieförbundet Ibn Rushd som översatte frågorna till arabiska och bistod med kontakter till moskén för att ha en plats att dela ut enkäterna på. Språket i enkätfrågorna har medvetet skrivits på enkel svenska för att underlätta förståelsen av frågornas innebörd och för att inte avskräcka respondenterna från att svara.

2.3 Sökning av bilder och litteratur

För att hitta information om muslimska begravningsplatser i Sverige så har främst olika kyrkogårdsförvaltningars hemsidor använts. Information om lagar som berör ämnet har sökts på riksdagens hemsida. Google har använts för att hitta dokumentation och information om muslimska begravningsplatser runt om i världen. Namnet på en lokal begravningsplats användes sedan till bildsökningar efter området med samma sökmotor. Resultatet används sedan för att ta reda på om de muslimska begravningsplatser gestaltning skiljer sig åt i olika länder och då se om det finns en typisk muslimsk begravningsplats.

2.4 Platsanalys

Besök på den muslimska begravningsplatsen och övriga delar av Östra kyrkogården har genomförts för att dokumentera hur området ser ut och hur det används av brukarna samt för att kunna jämföra respektive begravningsplats utformning skiljer sig åt.

3. Avgränsning

Studien rör enbart den övergripande utformningen av den muslimska begravningsplatsen vid Östra kyrkogården i Malmö. Studien behandlar inte muslimska begravningsceremonier och traditioner eller hur enskilda gravar utsmyckas.

4. Resultat

4.1 Svenska kyrkogårdens utveckling och utseende

Den svenska kyrkogården är en grön och kulturhistoriskt viktig plats som ofta är muromgärdad med en trädkrans som löper kring den och väl innanför muren så delas området upp i kvarter med häckar och alléer. Växter används för att avskärma den enskilda gravar och skapar ett rum för besökaren att vara ensam i. Kyrkogårdarna skapar oaser av växtlighet i våra städer allt efter att staden har vuxit upp runt omkring den. Det gör kyrkogården till en viktig plats för både djur och människor i våra tätorter (Wall, 2000).

Från medeltiden fram till 1700-talet utgjordes de svenska kyrkogårdarna av muromgärdade gräsytor i anslutning till kyrkorna. Platsen var fri från träd och annan grönska och gräset slogs eller användes som bete för husdjur. När städerna började växa mer under 1700-talet så började begravningsplatserna bli fulla och det fanns risk för sjukdomar. Träd planterades vid kyrkogårdarna för att dessa troddes kunna rena luften men hjälpte inte mycket. I början av 1800-talet gav därför myndigheterna påbud om att begravningsplatserna skulle anläggas i utkanten av samhällena där det fanns plats och dem inte skulle utgöra en lika stor sanitär risk. Men det tog lång tid för församlingarna att genomföra påbudet och först under 1800-talets andra hälft så hade man lyckats (Wall, 2000). Begravningsplatserna indelades i kvarter och man anlade gångar med alléer vid de större vägarna på kyrkogården. Under industrialiseringen så växte befolkningen mycket och fler flyttade in till städerna och begravningsplatserna blev större. Vid 1900-talets inträde så började gravstenar massproduceras och fler människor hade därför råd med en gravsten istället för de tidigare markeringarna av trä. Man började även indela kvarter med häckar för att besökare skulle få avskildhet och ro. Det anlades mönsterkyrkogårdar i Stockholm som exempel på hur en begravningsplats skulle se ut och i många fall var arkitekter var med och utformade platserna. Även det i samhället ökande intresset för trädgårdar bidrog till att mer växtlighet kom in på begravningsplatserna (Wall, 2000).

Vid den här tiden började även kremering bli vanligt och det ledde till att man kunde använda mindre och andra typer av ytor till begravingar och kyrkogårdar började anläggas runt om i landet med Stockholms skogskyrkogård som förebild.

Under andra halvan av 1900-talet så började man rationalisera bort svårskötta ytor genom att omforma dem med fler gräsytor som man lätt kom åt med maskiner.

Även när man anlade nya begravningsplatser så blev dessa utformade för att effektivt kunna skötas och därmed minimera arbetsinsatsen (Wall, 2000).

4.2 Östra kyrkogården

Östra kyrkogården i Malmö invigdes 1921 och den är ritad av Sigurd Lewerentz efter att hans bidrag vunnit den tävling för arkitekter som utlystes 1916 när begravningsplatsen skulle anläggas (Rading Heyman 2013). Begravningsplatsen är Malmös största på ungefär 50 hektar och är belägen mellan bostadsområdena Håkanstorp och Rosengård. Den är anlagd längs med och på båda sidorna av Hohögsåsen, har en strikt arkitektur med alléer och formklippta häckar framför allt på södra sidan om åsen medan den norra sidan har en naturlig karaktär. Delarna söder om Hohögsåsen inom huvudområdet blev bebyggda 1938- 1947 och begravningsplatsen hade då ungefär hälften av dagens utbredning. Den utökades därefter flera gånger med bebyggelse på norra sidan och under 1970-talet så anlades den muslimska begravningsplatsen strax utanför huvudområdet (Rading Heyman 2013). På Östra kyrkogårdens huvudområde finns det även kvarter avsedda för katoliker och ortodoxa kristna. I anslutning till kyrkogården finns också en judisk enskild begravningsplats.

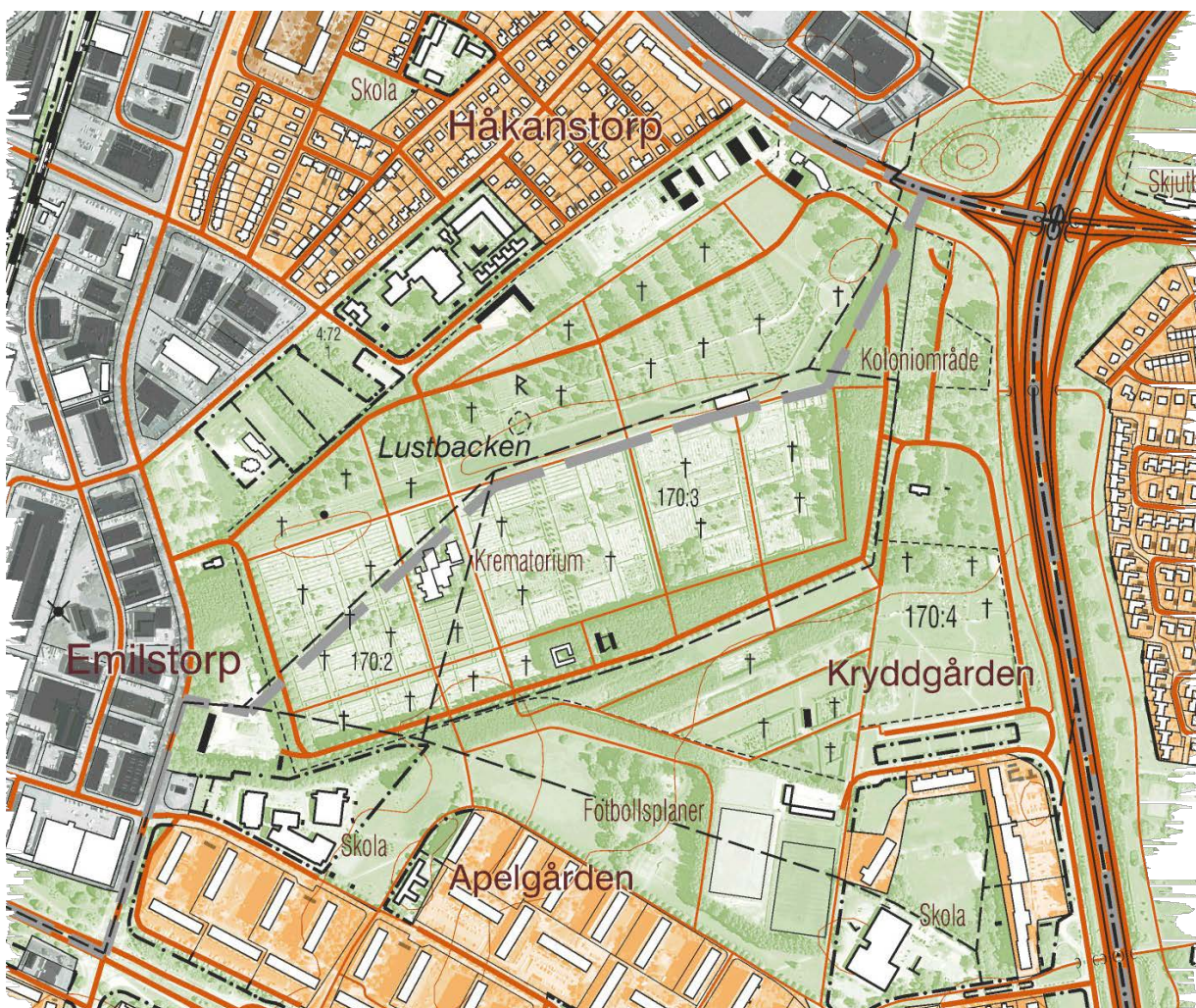

Bild 1: Karta över Östra kyrkogården med intilliggande stadsdelar. © Lantmäteriet i2014/764

4.3 Huvudområdet

För att tydliggöra hur det muslimska området skiljer sig åt i utformning från de andra delarna Östra kyrkogården så följer nedan en rad bilder från respektive område.

Bild 2: Överblick mot södra delen av Östra kyrkogården tagen från höjden som löper igenom begravningsplatsen. Utgör de äldsta delarna av huvudområdet och var fullt bebyggd 1947.

Bild 2 visar tydligt indelningen av området i enskilda gravar och kvarter med häckar och gångar. Tillgängligheten är mycket god med vägar att gå på och det finns möjlighet att ta sig runt med bil till de olika kvarteren.

Bild 3: Bilden visar åsens norra sluttning på huvudområdet bebyggelsen här skedde senare än på den södra sidan

Bild 3 visar de askgravar som ligger på åsens norra sluttning. En hårdgjord gång som löper rakt igenom kvarteret och sten satta i raderna att gå på för att komma till en enskilda gravar.

Bild 4: Norra sidan om åsen. Huvudområdet.

Bild 4 visar en lättframkomlig del av området med formklippta häckar, träd och möjlighet till avskildhet .

4.4 Muslimska området

Bild 5: Bild tagen i områdets mittpunkt. Muslimska begravningsplatsen.

En öppen gräsyta med gravar i rader utan markerade eller hårdgjorda gångar utgör den huvudsakliga delen av området av den muslimska begravningsplatsen. Se bild 5.

Bild 6: Områdets äldsta delar. Muslimska begravningsplatsen

Bild 6 visar den äldsta delen av den muslimska begravningsplatsen som anlades under början av 1970-talet, även i denna del saknas hårdgjorda gångar till enskilda gravar.

4.5 Muslimska begravningsplatser i världen

Det finns en del skrivet om muslimska begravningstraditioner på både Svenska kyrkans hemsida och på olika begravningsbyråers hemsidor. Det förklaras där hur man bör behandla den avlidne och hur själva begravning går till. Men väldigt lite finns dokumenterat på svenska eller engelska om hur en islamisk begravningsplats bör eller kan se ut och om det ens finns några regler om detta.

Utformningen varierar mycket beroende på i vilket land som man studerar en begravningsplats och precis som med andra trädgårdsmiljöer så avgör klimatet vad det finns för odlingsmöjligheter. Men utöver klimatet så har också den lokala traditionen och historien stor påverkan på hur begravningsplatserna ser ut. Med över 1,5 miljarder muslimer utspridda över hela världen så finns det inte en enda typ av begravningsplats snarare hundratal om än inte tusentals olika varianter som speglar det lokala samhällets kultur och tradition. Genom att studera bilder från muslimska begravningsplatser från olika delar av världen syns det tydligt att de skiljer sig åt i sin utformning. En begravningsplats i Bosnien ser inte likadan ut som en begravningsplats i Irak eller en i Indonesien, utformningen av platserna skiljer sig minst lika mycket som länderna i sig. Det enda som egentligen förenar begravningsplatserna är att de är avsedda för muslimer.

På grund av att det är mycket svårt att finna någon övergripande information om muslimska begravningsplatser så presenteras nedan beskrivningar av tre distinkt olika begravningsplatser för att exemplifiera hur varierande gestaltningen kan vara.

Irak

Wadi Al-Salam i Najaf, Irak är en av världens största begravningsplatser med över 5 miljoner begravda både ovan jord och under jord (Unesco 2016). Se bild 7.

Bild 7: Begravningsplatsen Wadi al-salam i Irak.

Polen

I byn Bohoniki i nordöstra Polen så finns det en muslimsk begravningsplats som uppfördes under 1700-talet (Jørgen et al, 2013, s.509). Platsen är skogbegrädd där gravarna ligger var för sig och träden har fått växa nära inpå med stigar som gör det möjligt att ta sig runt. Till utformningen så skiljer den sig inte mycket från kristna skogskyrkogårdar i norra Europa utan precis som på andra platser så låter man här naturen sätta sin prägel. Se bild 8.

Bild 8: Den muslimska begravningsplatsen i Bohoniki, Polen.

Indonesien

Den muslimska begravningsplatsen Karet Bivak ligger i Indonesiens huvudstad Jakarta. Klimatet är mycket varmt och det regnar rikligt vilket gör att odlingsmöjligheterna goda. Begravningsplatsen har en del planteringar med träd men växtligheten utgörs till största del av gräsytor. Det är ett väldigt strikt planerat område där gravarna är placerade i rader med gångar i mellan och myndigheterna försöker rationalisera skötseln genom förordningar som bestämmer hur utseendet på platsen ska vara (The Jakarta post, 2009). Se bild 9.

Bild 9: Begravningsplatsen Karet Bivak.

4.6 Intervju med driftchef vid kyrkogårdsförvaltningen i Malmö

Driftchefen berättar om hur den historiska utvecklingen har sett ut och hur behovet av ett område avsett för muslimer fördes upp på tal i början av 1970-talet av en då existerande muslimsk förening i Malmö. Tidigare hade det visserligen funnits muslimer i Malmö men dessa hade gravsatts på olika ställen och det fanns ingen organisation som såg till muslimers intressen och därför fanns det inte heller något sammanhängande område för muslimer att begravas på.

Förvaltningen tilldelade då föreningen ett område strax utanför de äldre delarna av Malmö Östra kyrkogård då ett av deras viktigaste önskemålen var att de muslimska gravarna skulle vara åtskilda från de kristna. Han berättar vidare den första begravdes på platsen 1974 men att det under resten 1970-talet endast begravdes en till två personer om året.

Under 1980-talet så ökade antalet personer som begravdes på de muslimska området i och med att antalet muslimer i Sverige och Malmö ökade. Den muslimska organisation som fanns i början var kortlivad, men som den första föreningen i Malmö som förde muslimers talan var den också väldigt tongivande för hur platsen skulle komma att utformas. Eftersom att antalet muslimer i staden var så få gjorde det också att man samlades trots olika ursprung och religiösa inriktningar.

Vi kommer in på vilka muslimska organisationer som verkar i Malmö idag så nämns en rad olika grupper med olika religiösa, etniska och kulturella inriktningar, men en som han säger utmärker sig mest idag är Malmö muslimska förening som flera föreningar har uppgått i. Den har enligt honom ingen direkt anknytning till något speciellt land eller kultur utan är en bred sunnimuslimsk organisation som även har flertalet mindre föreningar knutna till sig. Han nämner vidare att organisationen har många olika verksamheter bland annat, dagis, läkarmottagning och tandläkarmottagning.

När samtalet kommer in på hur begravningsplatsen är utformad så förklarar han att det grundläggande är att gravarna ska vara riktade så att personerna sedan ligger med huvudet vänt mot Mecka och att det finns olika traditioner kring hur personerna placeras i själva graven. I början när platsen anlades så framfördes det inte några särskilda önskemål från de muslimska företrädarna utan man var nöjda med den öppna gräsyta som tilldelades dem. Den var väldigt enkel ritad eftersom man på förvaltningen under den här tiden inte var säker på hur

många gravar det skulle bli. Han förklarar även att det från förvaltningens sida är väldigt viktigt att området håller samma standard som resten av kyrkogården och inte blir ett andrahandsområde. När förändringar ska göras på området så kontakter förvaltningen flera muslimska organisationer och försöker stämma till möte för att få en dialog. Men väldigt få dyker upp och intresset för begravningsplatsens utformning upplevs inte som så stort. Han ser inte att det heller skulle vara några direkta problem med att integrera det muslimska området mer med övriga delar av kyrkogården. De planerar att plantera nytt för att knyta samman de olika områdena mer. Men just nu vill de vara försiktiga med området för att få plats med alla gravar men förvaltningens tanke är att öppna upp mer plats för att kunna expandera och förklarar att de då kommer att kunna arbeta friare med utformningen.

4.7 Intervju med verksamhetsledare vid studieförbundet Ibn Rushd i Malmö

Intervjun genomfördes på studieförbundet Ibn Rushds kontor i Malmö med verksamhetsledaren för organisationens avdelning för södra Sverige.

Det grundläggande problemet förklarar han är att alla muslimer dras över en kam av myndigheter och organisationer i stort. Han utvecklar det med att förklara att man inte kan tala om muslimer som en enhetlig grupp, utan att det är många olika etniciteter från många olika länder och som har väldigt olika traditioner.

Han fortsätter och säger att det också finns ett annat problem som ligger hos muslimerna som grupp i Sverige. Det är att man som invandrare i många fall inte är medveten om att det går att påverka hur samhället ser ut. Han anser att det behövs planering inför framtiden och upplever att sådana planer inte finns idag vare sig hos myndigheter eller hos muslimska föreningar. Han menar att man jobbar för lite med att utbilda och informera människor om hur samhället fungerar och inte heller samlar in information som hade kunnat underlätta inför framtiden.

Samtalet fortsätter med att han ger en bild av situationen hos de muslimska föreningarna och relationen mellan dessa och myndigheter eller andra instanser i samhället. Han förklarar att

det finns flera olika organisationer som representerar muslimer i Sverige idag och att det inte existerar en stor paraplyorganisation. Det är inte längre som det var förr i tiden när antal muslimer var så få att de räckte att prata med en organisation för att få en bild av människors önskemål. Han menar att det är inte heller säkert att det ligger på den enskilda organisationens agenda att tala om till exempel begravningsplatser. Man måste börja hitta lösningar på andra sätt än att försöka en hitta en stor organisation som ska kunna svara på allt.

Han önskar även att ansvariga instanser i samhället (exempelvis kyrkogårdsförvaltningen) började jobba mer med att söka upp muslimska församlingar och organisationer för kunna föra en dialog med dessa. Han menar att det är viktigt att röra sig ut mot flera olika muslimska organisationer för att ta tillvara på bredden av trossamfundet.

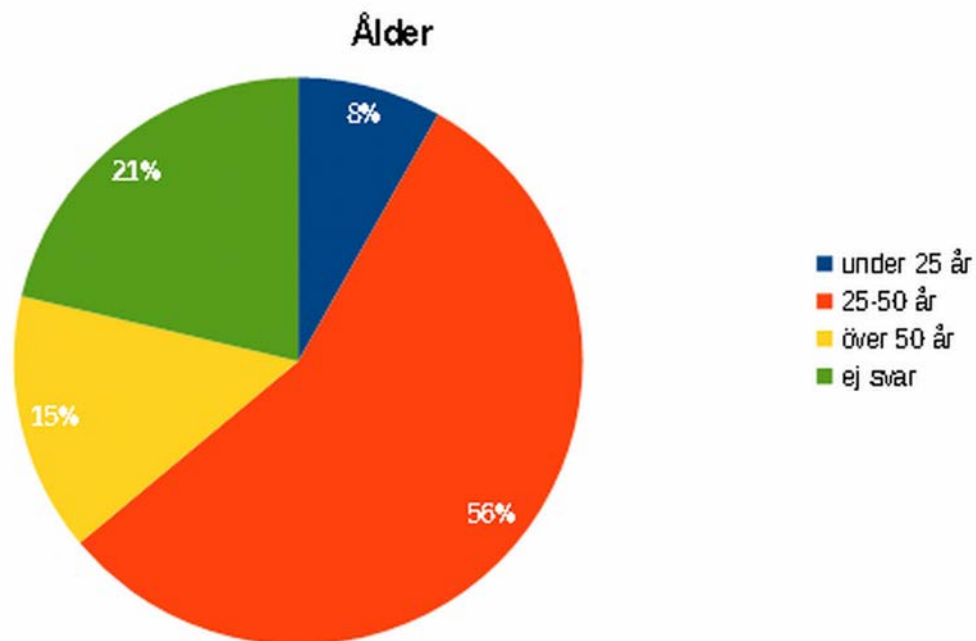
Samtalet kommer in på själva begravningsplatsen och verksamhetsledaren får frågan om det är några speciella regler eller traditioner som ligger till grund för platsens utseende. Han svarar att så inte är fallet och att det inte finns någon tradition som ligger till hinder för att kunna skapa en vacker plats eller som ger påbud om att begravningsplatsen ska vara enkel i sin utformning.

För den enskilde individen, förklarar han, så är inte platsens utformning det första man tänker på när man haft ett dödsfall i sin närhet. I första hand förs tankarna till att ta hand om det praktiska med begravning osv. Han förklarar att de flesta inte reflekterar över begravningsplatsens utseende för att de flesta inte är medvetna om att man kan göra något åt det. Det kan bero på att många kommer från länder med en annan tradition och med andra möjligheter att påverka sitt samhälle, helt enkelt från en helt annan politisk miljö att verka i. Församlingarna har även mycket annat att tänka på bland annat ekonomi, medlemmar och andra samhällsfrågor. Frågan om begravningsplatsens utformning ligger inte högst upp på prioriteringslistan med andra ord.

Han berättar att han själv varit med vid begravningar där folk bland annat har klagat över avsaknaden av gångar och över hur lätt det är att man trampar på gravar. Folk har sagt att det känns ostrukturerat och oplanerat. Han avslutar med att säga att oavsett om det handlar om begravningsplatser eller något annat i samhället så är många nyinflyttade eller äldre personer nöjda med det minsta, som ofta är mer än vad som fanns i hemlandet. Nästa generation däremot, de som växer upp här, kommer inte att vara nöjda med det minsta möjliga.

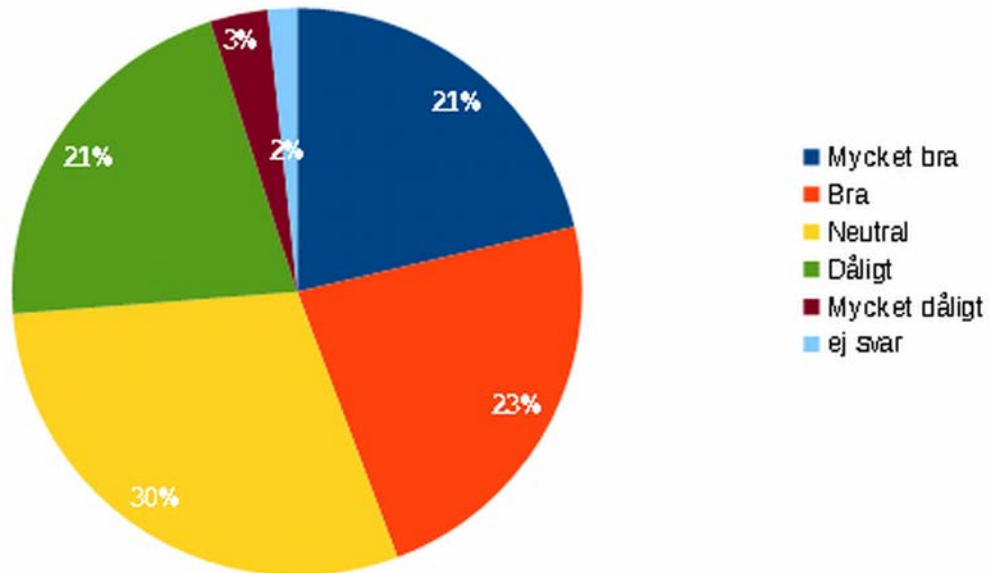
4.8 Enkätresultat

Nedan följer cirkeldiagram som presenterar enkätstudiens resultat. Totalt antal respondenter är 61 stycken. Se enkäten i bilaga 1.

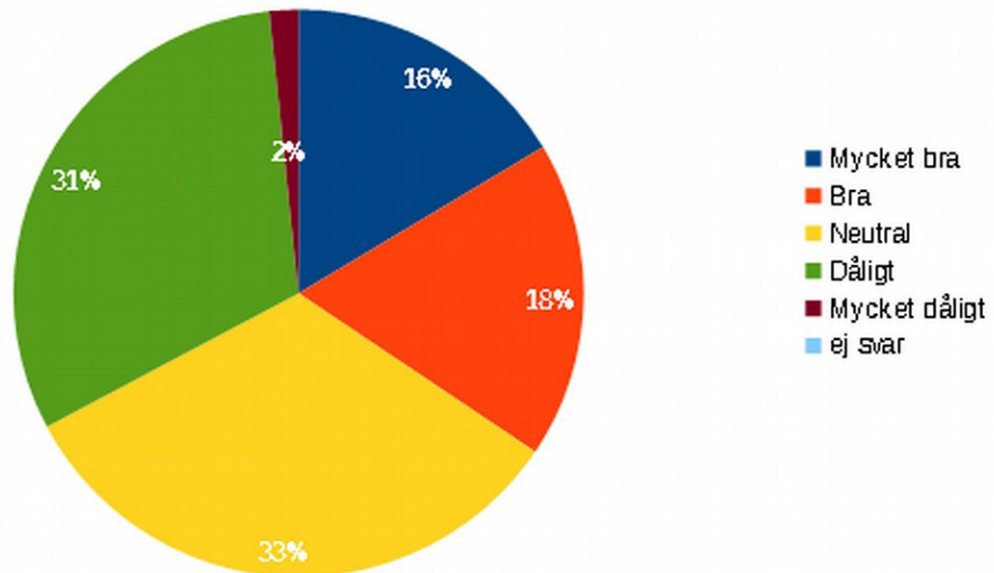
Diagrammet visar att majoriteten av enkätens respondenter är under 50 år, det speglar även den observerade och uppskattade åldersfördelningen på platsen.

Hur bra omhändertagen upplever du att begravningsplatsen är?

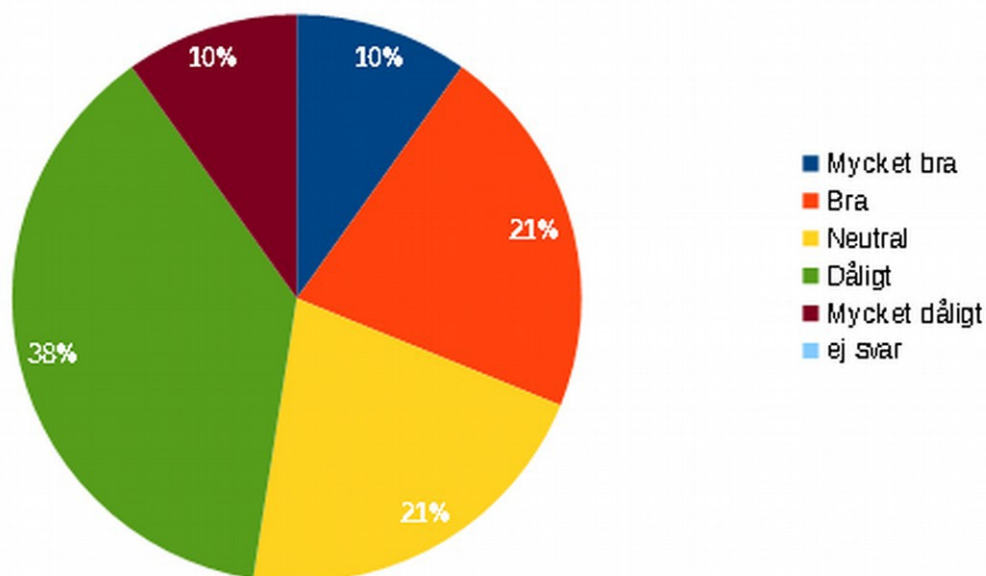
Den här frågan visar hur brukarna upplever skötseln av begravningsplatsen. 44% upplever att platsen är bra till mycket bra omhändertagen kontra 24% som anser att den dåligt till mycket dåligt omhändertagen. 30% procent valde att kryssa i neutral. En respondent valde att inte svara på frågan.

Hur bra planerad upplever du att begravningsplatsen är?

När respondenterna fick svara på hur välplanerat de tyckte att området var så blev det i stort sett lika mellan de som ansåg att det var välplanerat och de som ansåg att platsen inte var det. Gruppen som svarade neutral blev återigen stor och fick drygt en tredjedel av svaren.

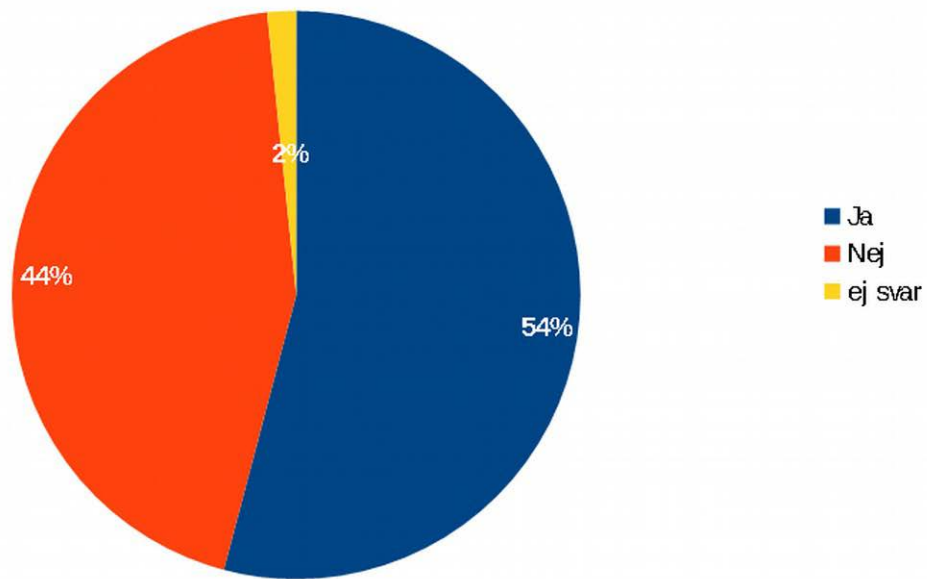
Hur vacker anser du att begravningsplatsen är?

Den här frågan ämnar fånga om brukarna tycker att begravningsplatsen är ett vackert område. Skalan mycket dåligt till mycket bra med neutral i mitten ska i den här frågan tolkas som mycket ful till mycket vacker med neutral i mitten. Texten på enkäten fanns även på arabiska med en mer passande formulering av svarsalternativen än den svenska.

Nära hälften av alla enkätsvar angav dåligt till mycket dåligt vilket då kan tolkas som att nästan hälften inte anser att begravningsplatsen är vacker. Ungefär en tredjedel av svaren var bra till mycket bra och neutral fick lite mer än en femtedel.

Är du nöjd med begravningsplatsen?

Nästan hälften av svaren på den här frågan var ett nej, att personen inte var nöjd med begravningsplatsen. Eftersom det inte finns någon statistik över vad brukare tycker om de övriga delarna av Östra kyrkogården så går det inte att avgöra om detta resultat är anmärkningsvärt. Det vill säga om det är vanligt att nära hälften av brukarna inte är nöjda med det område där deras anhöriga är begravda.

4.9 Kommentarer från enkätstudie

För att komplettera frågan om respondenten var nöjd med begravningsplatsen så formulerades ytterligare en fråga som gav möjlighet att lämna kommentarer och förklara kort om varför de kryssat nej för ett visst alternativ.

Detta är ett urval av de kommentarer som lämnades, övriga svar är likartade.

”Det kan bli bättre, speciellt i jämförelse med andra begravningsplatserna”

”Man ska inte vara nöjd, det kan alltid bli bättre”

”Det är en stor skillnad mot den andra begravningsplatsen”

”För att ingen bryr sig om den ”

”Det är inte handikappanpassat”

”Jag vill att det ska vara som på andra begravningsplatser i Sverige”

5. Diskussion

Syftet med denna studie var undersöka hur de muslimska brukarna respektive kyrkogårdsförvaltningen ser på den muslimska begravningsplatsen utformning. Detta för att kunna skapa ett underlag som kan användas för att öka kunskapen och förbättra utformningen av muslimska begravningsplatser.

Östra kyrkogården är ritad av arkitekten Sigurd Lewerentz som även ritade Skogskyrkogården i Stockholm (Svenska kyrkan, 2015). Kyrkogården anses av många som vacker och har en välskött trädgårdsmiljö med långa formklippta häckar och alléer. Framkomligheten är mycket god och det finns hårdgjorda gångar fram till i stort sett varje enskild grav. Jämförs detta med den muslimska begravningsplatsen som ligger i direkt anslutning till Östra kyrkogården så blir skillnaden påtaglig. Den muslimska begravningsplatsen har inte samma tydligt genomtänkta design av trädgårdsmiljön som resten av Östra Kyrkogården. Avsaknaden av hårdgjorda gångar gör att gräs trampas upp vilket gör platsen mindre inbjudande. Att tvingas gå på gräset gör även att det blir svårt för en person med rullstol eller rollator att ta sig fram och det ökar även risken för att halka. Detta bör ses över då Boverket har utkommit med författningssamlingar som föreskriver att all nybyggnation ska anpassas för personer med nedsatt rörelse och orienteringsförmåga (BFS 2011).

Enkätstudien visar att det kan finnas ett visst missnöje hos de muslimska brukarna i Malmö angående den muslimska begravningsplatsen vid Östra kyrkogården.

I enkäten fick bland annat respondenterna svara på om de var nöjda med begravningsplatsen och då svarade 44% nej. Om det ett högt eller lågt antal missnöjda jämfört med vad brukare på övriga delar av östra kyrkogården anser om den plats de besöker är svårt att säga på grund av att det inte fanns något att jämföra med. En ytterligare enkätstudie skulle vara intressant att göra där man ställde samma frågor men till brukare vid de andra delarna av Östra kyrkogården för att sedan jämföra resultatet med svaren från denna enkätstudie. Antalet personer som svarade på enkäten är inte heller tillräckligt stort för att ge ett säkert svar. Men resultatet kan ändå ge en indikation om vilka attityder som finns hos brukarna av den muslimska begravningsplatsen.

Enkätens övriga frågor hade graderade svar och det fanns möjlighet att kryssa i ”neutral” som ett svarsalternativ liggande i mitten av skalan. En stor del av respondenterna valde att kryssa i neutral och vilket kan bero på att man inte vill svara eller att man helt enkelt tar det alternativ som kräver minst ansträngning. I framtida enkätstudier borde svarsalternativet ”neutral” tas bort för att på så sätt erhålla svar som tydligare går att tolka.

Vid genomförandet av enkätstudien uppmärksammades det inte att män och kvinnor har separata ingångar vid moskén. Enkäterna delades därför endast ut vid männens ingång. Detta ledde till att majoriteten av respondenterna är män med enbart 11 kvinnor av totalt 61 svarande. Skillnader i svar mellan könen analyserades därför inte i denna studie, men detta hade varit intressant att titta närmare på i framtida studier för att se om det finns några skillnader i hur man svarar. I det här fallet visar det även vikten av att förbereda och införskaffa så mycket kunskap som möjligt om respondenterna och miljön där studien ska utföras för att undvika liknande problem.

Genom intervjuerna med representanterna för kyrkogårdsförvaltningen och studieförbundet Ibn Rushd blev det tydligt att kommunikationen mellan brukarna av den muslimska begravningsplatsen och kyrkogårdsförvaltningen är dålig. Det framkom att brukarna inte är medvetna om eller tror att de kan påverka begravningsplatsen. Det i sin tur verkar ha lett till att kyrkogårdsförvaltningen uppfattar situationen som att brukarna är nöjda med begravningsplatsen, då de inte får in några klagomål. De upplever att engagemanget är litet och säger att få personer dyker upp vid möten angående begravningsplatsen trots inbjudningar har skickats ut till olika muslimska organisationer.

Detta är ett kommunikativt problem som skulle kunna undvikas genom olika kommunikationsinsatser. Ett enkelt sätt att förbättra kommunikationen mellan brukare och förvaltning är att placera informationsskyltar i anslutning till den muslimska begravningsplatsen. Informationen på skyltarna bör utöver svenska även presenteras på de andra språk som är vanliga i Malmö till exempel på arabiska.

Skyltarna ska innehålla kontaktinformation till förvaltningen samt information om verksamheten på den muslimska begravningsplatsen och uppdateras löpande. Vid intervjun med företrädaren för kyrkogårdsförvaltningen framkom det att förbättringar är planerade men att genomförandet avvaktas på grund av platsbrist.

Denna och liknande informationen är exempel på sådant som skulle kunna presenteras för besökarna på begravningsplatsen för att synliggöra verksamheten.

Att den muslimska begravningsplatsen anlades åt en liten grupp i början på 1970-talet har gjort att fåtal personer har fått ett stort inflytande på hur en plats för en mycket stor och blandad grupp av människor skulle komma att se ut för en lång tid framöver. Hade samma lilla grupp kunnat representera de tusentals brukare som finns idag? Kyrkogårdsförvaltningen bör undvika att rådfråga ett fåtal för att inte få en felaktig bild av hur brukarna vill att platsen ska se ut.

Bildanalyserna visar att muslimska begravningsplatser inte ser ut på samma sätt eller har en bestämd karaktär. Muslimska begravningsplatser utseende varierar stort över hela världen vilket begravningsplatser gör oavsett vilken religion som det gäller.

Men trots detta så beskrivs det ofta att en muslimsk begravningsplats kännetecknas av sin enkelhet (Länsstyrelsen 2015). Detta påstående är enligt denna studie ogrundat och en ren felaktighet. Denna uppfattning bör nyanseras snarast, för trots allt så är det den huvudman som har ansvaret över begravningsplatsens utseende och inte representanter för den religion som platsen avsedd för. Eftersom det finns väldigt lite information om ämnet på svenska eller engelska så riskerar den lilla information som finns att få stor spridning när nya muslimska begravningsplatser anläggs och befintliga ska förvaltas. Under min studie har jag även sökt information kring hur en kristen begravningsplats bör se ut, men inte funnit några specifika riktlinjer. Det är uppenbart att även de kristna begravningsplatserna skiljer sig väldigt mycket åt både i Sverige och utomlands. Precis som de muslimska begravningsplatser så är de kristna begravningsplatserna produkter av sina respektive samhällen och är även något som förändras över tid. Kyrkogårdsförvaltningarna har därmed sedan länge erfarenhet av att sköta och anlägga begravningsplatser åt en blandad och mångkulturell grupp.

6. Referenser

Boverkets författningssamling 2011:5 ALM 2. *Boverkets föreskrifter och allmänna råd om tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga på allmänna platser och inom områden för andra anläggningar än byggnader.*

Bryman, Alan. 2008. *Samhällsvetenskapliga metoder*. 3. uppl. Oxford: Oxford University Press.

Eva-Marie, Larsson, (2009). *Muslimska begravningsplatsen i Malmö: förändring över tid. Alnarp. Sveriges lantbruksuniversitet. Självtändigt arbete vid LTJ-fakulteten.*

Rading Heyman, Fanny, (2013). *“Inte ens sista vilan varar för evigt” : om återlämnade gravplatser genom en fallstudie på Östra kyrkogården i Malmö.* Alnarp. Sveriges lantbruksuniversitet. Självtändigt arbete vid LTJ-fakulteten.

The Jakarta post. 2009-09-05. <http://www.thejakartapost.com/news/2009/09/05/even-after-you-die-you-have-follow-rules.html> (hämtad 2016-01-15)

Jørgen Nielsen, Samim Akgönül, Ahmet Alibašić, Egdunas Raciū. (red.). 2013. *Yearbook of Muslims in Europe, Volym 5*. Leiden: Brill

Länsstyrelsen. <http://www.lansstyrelsen.se/skane/sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskapsvard/kulturmiljoprogram/historia-utveckling/religiosa-landskap/Pages/Kyrkogardar.aspx> (hämtad 2016-01-15)

Migrationsverket. <http://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Fakta-om-migration/Historik.html> (hämtad 2016-01-15)

Statistiska centralbyrån. 2015. *SVERIGES BEFOLKNING FRÅN 1749 OCH FRAMTILL IDAG*. <http://www.sverigeisiffror.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/befolkningsutveckling/> (hämtad 2016-01-15)

Svensk författningssamling 1990:1144 *Begravningslag*.

Svenska kyrkan. <https://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=659700> (hämtad 2016-01-15)

Unesco. <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/5578/> (hämtad 2016-01-15)

Wall, Bruno. 2000. *Gravskick i förändring: tradition och visioner*. Stockholm: Svenska kyrkans församlingsförbund

6.1 Bildkällor

Bild 1: Lantmäteriet 2014 Fastighetskartan. Östra kyrkogården. Malmö
[SWEREF99TM:3006] <https://atlas.slu.se/get/> (hämtad 2016-02-16)

Bild 2, 3, 4, 5, 6: Andreas Lundell. 2015

Bild 7: Wurzelgnohm. 2011. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wadi_Al-Salam.jpg

Bild 8: Radosław Drożdżewski. 2009.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cmentarz_muzu%C5%82ma%C5%84ski_Bohoniki.jpg

Bild 9: Crisco1492. 2011.
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fb/Karet_Bivak_Cemetery.jpg

Bilaga

Muslimska begravningsplatsen **المقبرة الإسلامية في مalmö**

Östra kyrkogården i Malmö

Man Kvinna under 25 år mellan 25-50 år över 50 år

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Hur bra omhändertagen upplever du att begravningsplatsen är?

كيف ترى العناية بالمقبرة وهل تتبرها بشكل عام؟

جيد جداً جيد عادي سيئ سيئ للغاية
Mycket bra Bra Neutral Dåligt Mycket dåligt

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Hur bra planerad upplever du att begravningsplatsen är?

كيف ترى هندسة المقبرة وتخطيطها من حيث المدخلات الخارج والمداخل.. الخ؟

جيد جداً جيد عادي سيئ سيئ للغاية
Mycket bra Bra Neutral Dåligt Mycket dåligt

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Hur vacker anser du att begravningsplatsen är i förhållande till resten av kyrkogården?

كيف ترى جمالية المقبرة مقارنة بالمقابر الأخرى للديانات الأخرى في مalmö؟

جيد جداً جيد عادي سيئ سيئ للغاية
Mycket bra Bra Neutral Dåligt Mycket dåligt

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Är du nöjd med begravningsplatsen?

هل أنت راضٍ عن المقبرة؟

نعم لا
Ja Nej

☐ ☐

Om svaret är nej, kan du skriva varför? اذا كان الجواب لا. وضع اذا امكن لماذا؟

Bilaga, bild 1: Enkäten som delades ut till respondenterna.